

Anne Marie Brodersen – gift Carl-Nielsen

Kamma Marie Poulsen-Hansen

Da Anne Marie Brodersen blev født på gården *Thygesminde* i Sdr. Stenderup, forventede hendes forældre, at deres datters fremtid var ægteskab og en tilværelse som husmor og gårdmandskone, men Anne Marie havde helt andre planer. Ved hjælp af sin stædighed og talent brød hun med traditionerne og ændrede sin skæbne. Hun blev i ægteskabet med Carl Nielsen den ene halvdel af et af datidens 'powerpar'.

Bacchusbarn med druer lavet i 1898. Det var Hans Børge, der stod model og det siges at barnepigen, Madam Jensen, kildede ham for at få den rette stemning i modellen. Skulpturen kom til Kolding i 1933 og findes også i Aalborg og hos en privat i Tyskland. Dog ikke som springvand. Foto: Vibeke Jerichau / privateje.

2015 er Carl Nielsens år, men det er også 100 året for kvinders valgret i Danmark. På Kolding Stadsarkiv har året desuden stået i slægt og familiens tegn. Carl Nielsen er uden tvivl en af Danmarks største komponister, og han har haft stor betydning for det danske kulturliv, men det havde han i høj grad også i kraft af sit ægteskab med Anne Marie Brodersen.

Anne Marie Brodersen blev født den 23. juni 1863 på *Thygesminde* i Sdr. Stenderup sydøst for Kolding. Hun levede det meste af sit lange liv i København, men flere af hendes kunstværker kan ses i Kolding og omegn. Anne Marie Brodersen var en passioneret og dedikeret kvinde, der blev hovedkulds forelsket i en ligeså passioneret og dedikeret mand. Familielivet med børn og forpligtelser fulgte hurtigt efter det første møde, hvilket fik stor betydning for Anne Marie og hendes forhold til børnene og ægtemanden Carl. De var begge betydningsfulde og toneangivende i deres samtid i kraft af deres kunst og netværk. Deres samliv tegner billedet af et 'powerpar', der levede livet i og med deres kunst, og som *var* deres kunst på både godt og ondt.

Deres parforhold var i deres samtid meget moderne. Anne Marie lagde tidligt op til, at hun bestemt ikke havde tænkt sig at gå den slagne husmodervej, som var normalen for kvinderne i slutningen af 1800-tallet. Som gårdmandsdatter og opvokset på en proprietærgård forventedes det, at hun blev gift med en gårdejer, fik børn og stod for husholdningen på gården. Det blev absolut ikke den vej, Anne Marie tog, og hele hendes samliv med Carl bestod af det ene brud

på traditioner og konventioner efter det andet. Deres ægteskab forløb langt fra på den måde, som det ellers var forventet af datiden. De var 'firstmovers' og satte nye standarder for et samliv i deres samtid.

Tager man udgangspunkt i de værker udført af Anne Marie Brodersen, som findes i Kolding by, er det muligt at få et indblik i hendes liv. Værkerne formår at perspektivere Anne Marie Brodersen som billedkunstner, hustru og mor.

Anne Maries Kolding

Der er skrevet mange bøger om Carl Nielsen, og der har i de seneste år været et øget fokus på Anne Marie. Men man hører sjældent meget om hendes tidlige år, som hun i sagens natur tilbragte på gården *Thygesminde* og omegn. Det er her kimen til hendes lange og imponerende virke som billedkunstner ligger. Hun blev født i en grænseegn i en urolig tid. *Thygesminde* ligger i Sdr. Stenderup i grænselandet mellem Danmark og Slesvig. Sdr. Stenderup var et af de otte slesvigske sogne, som blev afstået til Danmark efter krigen i 1864. Betydningen af disse otte sogne er glimrende beskrevet i artiklen om Lindfamilien i nærværende publikation, hvorfor jeg ikke vil berøre dette nærmere.

Gården *Thygesminde* er fortsat i dag en af de store proprietærgårde, som kendetegner landskabet på Stenderuphalvøen. Anne Maries fader, Poul Julius Brodersen, købte gården i 1855 af proprietær Carl Heinrich Wolff. Sidstnævnte var svigersøn til jordens oprindelige ejer Jens Christopher Thygesen, som

gården var opkaldt efter. Det var en stor gård med 200 tønder land.

I folketællingen fra 1855 fremgår det, at husholdningen på Thygesminde bestod af ugifte Poul Brodersen, hans husbestyrerinde Frederikke Johanne Christine Gylling samt i alt 14 mænd og kvinder fra store dele af Jylland som tjenestefolk. Det krævede et stort folkehold for at få disse store proprietærgårde til at køre rundt, hvilket også fremgår af folketællingen i 1855 fra Thygesminde. Nogle af de mange ansatte har nok været sæsonansatte. Af kirkebogen fra Sdr. Stenderup Sogn fremgår det, at Anne Marie Brodersens forældre Frederikke Johanne Christine Gylling og Poul Julius Brodersen giftede sig den 24. maj 1856 i Sdr. Stenderup Kirke.

Brodersen-familien stammede oprindeligt fra Vestkysten nærmere betegnet de kongerigske enklaver syd for Ribe. Poul Brodersen, der var tysksindet og anså sig som slesvig-holstener, slog sig netop ned på Kolding-egnen efter den 1. Slesvigske krig, da der her var en del slesvig-holstenske sympatisører. Med denne flytning undsagde Poul Julius Brodersen sig det kongerigske enklaves danskhed, og må af samtiden formodes at være blevet anset som landsfornæder.

Thygesminde, Sdr. Stenderup

På gården Thygesminde fødtes der i alt fire børn: Hans Heinrich i 1859, Poul Friedrich i 1861, Anne Marie i 1863 og til sidst Lucia Christina i 1865. Poul Julius Brodersen og hustru Frederikke blev beskrevet som et driftigt par, som drev en stor gård med

Navn	Alder	Ejendoms	Værelse	Religion	Andet	Fødested	Fødselsdato	Sæson	Andet
Poul Brodersen	27	egnet				København	1828		
Frederikke Johanne Christine Gylling	38	egnet				København	1817		
Anders Sørensen	20	egnet				København	1835		
Carl-Nielsen	20	egnet				København	1835		
Anders Sørensen	20	egnet				København	1835		
Carl-Nielsen	20	egnet				København	1835		
Anders Sørensen	20	egnet				København	1835		
Carl-Nielsen	20	egnet				København	1835		
Anders Sørensen	20	egnet				København	1835		
Carl-Nielsen	20	egnet				København	1835		
Anders Sørensen	20	egnet				København	1835		
Carl-Nielsen	20	egnet				København	1835		

Frederikke Johanne Christine Gylling, Anne Marie Brodersens mor, var i 1855 husbestyrerinde på Thygesminde. Året efter var hun med ægteskabet med Poul Brodersen, frue på gården.
 Kilde: Folketællingen 1855, Thygesminde.

både agerbrug samt et større dyrehold bestående af heste, kvæg, grise og høns. Gårdens størrelse afspejledes også i folketællingerne, hvor familien med tyende kan følges fra 1855 og frem. I folketællingen fra 1860 fremgår det, at Anne Maries morfar, Niels Frederiksen Gylling, boede hos dem. Det har ikke umiddelbart været muligt at finde ud af om, han blev hos dem til sin død.

Den førstnævnte i folkeholdet var Anders Sørensen Juhl, som var seminarist. Hans opgave har formentlig været at undervise de to piger, Anne Marie og Lucia. Anne Marie Brodersen har fortalt, at hende og søster Lucia blev undervist hjemme, ifølge Anne Maries erin-

dringer var det sammen med præstens døtre, mens de to ældre brødre gik på kostskole i Christiansfeld. Hun blev altså skolet hjemme. Men skolen interesserede hende som sådan ikke. Hun var misundelig på karlene, der tilbragte dagene ude. Hun var selv beskrevet i sine erindringer, hvor meget hun deltog i arbejdet på gården, og tog sig af dyrene. Dertil var hun en dygtig rytter. Det var desuden her, hun fik sit dybe kendskab og store kærlighed til dyrene.

I 1873 blev der opført et nyt stateligt hovedhus på *Thygesminde*, der stadig eksisterer i dag. Hele gården blev i disse år moderniseret og nye tilbygninger opført. Under dette bygningsarbejde døde den ældste søn, Hans Heinrich, i 1871. Som der står i kirkebogen: "Blev pludselig dræbt ved, at en Husmur faldt ned over ham". Det siges, at synet af faderen med sin

døde søn i armene, stod klart for Anne Marie hele livet. Hun brugte det senere som inspiration til reliefet Egil Skallagrimsson (1889).

I hendes erindringer gjorde hun meget ud af at beskrive området, hvor hun var vokset op; hvordan de badede i Lillebælt, det smukke område ude omkring Løverodde, og ja selvfølgelig en hel del om gården og dyrene. Selve Kolding hører vi ikke så meget om, men at familien kom til Kolding i ny og næ, er man ikke i tvivl om. Et vidnesbyrd er for eksempel de billeder, der er taget af familien Brodersen hos fotografen Oscar Wils i Kolding by.

Anne Marie kom efter sigende ikke meget i Kolding efter forældrenes død og afhændelsen af *Thygesminde*. I de første år af Anne Marie og Carls ægteskab

238

Optegnelser paa Befolkningen den 1de Februar 1870 i <i>Vestermark</i> Distrikt (No)				<i>Søndrup</i> Sogn <i>Vestermark</i> Herred <i>Vestl.</i> Amt.																
Husnr eller Gårdsnr. Havn eller Nr. 4. 5. 6.	Husstand	Navn Gæstgæst eller Gæstgæst	Ejendomsforhold Ejendomsforhold eller Gæstgæst	Alters- klasse Ejendomsforhold eller Gæstgæst	Køn M K	Kondition H K S	Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst	Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst	Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst	Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst										
											Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst	Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst	Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst	Bemærkninger Bemærkninger eller Gæstgæst						
<i>Thygesminde</i>	1	<i>Carl Julius Brodersen</i>	<i>sk</i>	<i>43</i>	<i>M</i>	<i>H</i>	<i>Søndrup</i>	<i>Kirkefoged</i>	<i>(Prof)</i>	<i>Søndrup</i>										
	2	<i>Konrad Johansen</i>	<i>sk</i>	<i>45</i>	<i>M</i>	<i>H</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>										
	3	<i>Hans August Brodersen</i>	<i>sk</i>	<i>10</i>	<i>K</i>	<i>U</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>										
	4	<i>Carl Frederik Brodersen</i>	<i>sk</i>	<i>8</i>	<i>K</i>	<i>U</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>										
	5	<i>Anne Marie Brodersen</i>	<i>sk</i>	<i>6</i>	<i>K</i>	<i>U</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>										
	6	<i>Anders Sørensen</i>	<i>sk</i>	<i>4</i>	<i>K</i>	<i>U</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>										
	7	<i>Anders Sørensen</i>	<i>sk</i>	<i>26</i>	<i>M</i>	<i>H</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>										
	8	<i>Anders Sørensen</i>	<i>sk</i>	<i>21</i>	<i>M</i>	<i>H</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>	<i>do</i>										

I folketællingerne står beboerne efter status. Husfaderen først, efterfulgt af sin hustru og børn. Først herefter nævnes tyendet efter deres plads i hushol-

det. Den første, der nævnes er huslæreren Anders Sørensen Juhl.

Kilde: Folketællingen 1870, *Thygesminde*.

Gården *Thygesminde*. Lave målebordsblade 1901-1971. Kort & Matrikelstyrelsen.

tilbragte de dog ofte somrene på *Thygesminde* eller i et lejet hus i Strandhuse.

Fra Kolding til København

Har man sin daglige gang i Nicolaikomplekset i Kolding kommer man hver dag i berøring med en mand, der havde stor betydning for Anne Maries liv som billedkunstner. Da hun var 18 år gammel, fik hun lov til at komme på snitteskole i Slesvig i tre måneder. Hun havde allerede vist sine kunstneriske evner, både i ler fra gårdspladsen og i det smør, hun var sat til at lave. Idéen om en kunstnerisk løbebane havde sat sig i hovedet på hende, men forventningen til hendes videre liv var, som den nu var dengang; at gifte sig, få børn og blive en god hustru med de dertilhørende forpligtelser. Anne Marie var dog ikke indstillet på dette, og hun fik som sagt lov til at komme på Christian Carl Magnussens Holzschnitz-

Nyt kort. Kort & Matrikelstyrelsen.

schule i 1880 i Slesvig. Det har formentligt ikke været et tilfælde, at det var Slesvig, der blev valgt og ikke København. Hun kunne sproget, havde familiære forbindelser i området, og så var det gratis. Derudover havde forældrene sandsynligvis gjort sig forhåbninger om, at når de tre måneder var endt, og hun var kommet hjem, måtte det række. Læreren skrev bagefter til forældrene, at hun bestemt havde talent, men faderen var ikke til at overtale. Anne Marie gengav selv denne samtale med sin far, efter hun kom hjem fra Slesvig:

"Jeg husker, at jeg en jul som julegave bad om jeg måtte komme til at lære noget rigtigt. Nej, sagde min far, han vilde hverken give sin Datter eller sine penge til noget, han ikke vidste hvad kunde blive til, og så gav han mig en lussing og sagde, at nu jeg skulle holde op med det plageri."

Alligevel fik hun det ordnet således, at hun for moderens sammensparede æggepenge kunne komme til København. Dog med 'voksne' ledsagere. Det var arkitekten Laurits Albert Winstrup og hans kone, som blev hendes ledsagere til København. Og her kommer vi til det med Nicolai-komplekset, for L.A. Winstrup var udover arkitekten bag det nye *Thygesminde* også katalysator for opførelsen af Nicolai Scene; skolens tidligere gymnastiksal, i sin stilling som bygningsinspektør. På dette tidspunkt var Anne Marie bare 19 år, men fast besluttet på at forfølge sin drøm.

På denne tid var der ikke de store muligheder for kvinder for at få en uddannelse slet ikke indenfor de kunstneriske fag. Der var dog en strømning væk fra de gamle kvindeidealer i den sidste halvdel af 1800-tallet nok i forlængelse af arbejdet med forfatningen af 1849. Den sidste del af 1800-tallet var én lang demokratiseringsproces også for kvinderne. I 1871 oprettedes Dansk Kvindesamfund, som åbnede op for adgang til selverhverv for kvinder. Dette skete ved at oprette tre uddannelsesinstitutioner:

- En handelsskole
- En søndagsskole for tjenestepiger, der skulle udvide deres horisont
- Tegne- og kunstindustriskolen for kvinder, oprettet i 1876

Det var på sidstnævnte, at Anne Marie tilbragte sin første tid i København, men hun ville gerne videre og have en elevpladsplads. Hun forsøgte sig hos den store billedhugger Bissen, som afslog for "*kvinder giftede sig*" underforstået; så var det slut med kun-

Billede af Anne Marie Brodersen taget af Kolding-fotografen Oscar Wils. Dateringen er usikker, men baseret på adressen Nygade er billedet fra før 1890. Oscar Wils var aktiv som fotograf i Kolding fra 1880. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

sten, idet de skulle så hellige sig mand og børn. Med hjælp fra Winstrup lykkedes det at få elevplads hos Saabye, hvor hun startede i oktober 1882. Det skal lige tilføjes, at Anne Marie mange år senere overtog Bissens æresbolig, ligesom hun udførte en rytterstatue. Noget Bissen aldrig troede en kvinde ville opnå.

Som 19-årig var hun allerede stødt på mange forhindringer for at opnå sin drøm, men hun havde overkommet dem alle ved at kæmpe hårdt og vise, at hun kunne. Set i bagklogskabens lys må hun have været ekstraordinært stærk, overmåde passioneret og inderligt opsat på at gøre kunsten til sin levevej. Denne passion, lidenskab, kompromisløshed og overkommen af forhindringer ses i hendes kunst.

Af omveje og med flere forhindringer undervejs blev hun altså elev hos Saabye, som skrev til hendes forældre og sagde, at hun afgjort havde talent. Hun modellerede en buste, som i 1884 udstilledes på Kunstakademiets udstilling. Nu havde hun endegyldigt bevist for sin far, at dette kunne blive hendes levevej. Hun var bare 21 år, da hun debuterede.

Anne Marie Carl Nielsens værker i og omkring Kolding

I *Koldingbogen 1996* blev der i anledning af 50-året for hendes død og med udgangspunkt i en udstilling på Koldinghus skrevet en artikel om Anne Maries værker, der findes i det sydjyske. Disse værker fortæller hver især bidder af hendes historie som billedkunstner, mor og hustru. Det følgende er tænkt

som en mulighed for en gåtur i Kolding med Anne Marie Brodersen gift Carl Nielsen som ledetråd. Man kan starte hvor som helst på ruten, nedenstående rækkefølge er blot et forslag.

Kristkirken, Lazarus' opvækkelse

Kristkirken beliggende på Haderslevvej er et strålende eksempel på den byudvikling, Kolding har gennemgået de seneste 100 år. I takt med at byen voksede mod syd, blev det nødvendigt med en ny kirke og et nyt sogn. Kirken blev indviet den 22. marts 1925 og er tydeligt inspireret af Vor Frue Kirke i København. Udover Tympanonet udarbejdet af Anne Marie, ses ved alteret en Kristusfigur udarbejdet af Thorvaldsen. Thorvaldsens original står i Vor Frue Kirke i København. Tympanonet er skænket af købmand Alfred Schmidt og hustru samt Anne Marie selv i 1927. Når man står foran kirkens hovedindgang, skal man bemærke, hvorledes hun har underskrevet sig: "*Anne Marie Carl-Nielsen f. Brodersen*". Hvorfor dette er relevant forklares i det nedenstående.

Kristkirken er ikke den eneste kirke i det sydjyske, Anne Marie har været med til at dekorere. Hun udarbejdede i 1904 bronzedørene til Ribe Domkirke, og gipsstudierne/gipsreliefferne til dette arbejde forærede hun i 1922 til Sdr. Stenderup Kirke. Dette var hendes barndoms kirke, hvor hendes fader var menighedsrådsformand fra 1872-1877 samt 1885-1889.

Lazarus' opvækkelse. Bestilt i forbindelse med Kristkirkens opførelse og indsat i 1925 over Kristkirkens hovedindgang ud til Haderslevvej. Skænket af

Kolding gamle kirkegård

Fra Kristkirken kan man gå videre ned til Kolding gamle kirkegård. Her ligger flere af byens tidligere prominente borgere begravet, herunder Anne Maries forældre. Det vides ikke, hvorfor de ikke er begravet på kirkegården i Sdr. Stenderup, da de blev boende på *Thygesminde* til faderens død. Forældrenes gravsted finder man i sektion A32, det er ikke Anne Marie, der har udført deres gravmæle, hun har derimod lavet bronzerelieffet, der pryder hendes søsters mands grav i sektion D126. Lucia blev gift med læge Niels J. Petersen. Han var deres fætter og, som der står på gravstenen, læge i Slesvig. Der findes formentlig flere gravmæler udført af Anne Marie på kirkegårdene i og omkring Kolding, værker som Anne Marie har lavet i privat regi.

Anne Marie Carl-Nielsen og fabrikant Alfred Schmidt. Signaturen er: AMCN Brodersen. Foto: Vibeke Jerichau / privateje.

Anne Marie og familien, Bacchusbarnet i Rådhushaven

Carl og Anne Marie mødte hinanden i Paris i 1891, hvor de begge var på studierejse. Idet Carl Nielsens dagbøger er bevaret, kan vi herigennem få et indtryk af deres allerførste tid sammen, i hvert fald Carls version af den stormende forelskelse. Af dagbøgerne fremgår det også med al tydelighed, at Carl Nielsen var yderst betaget af mange af de damer, han mødte på sin færd. Kvinderne blev beskrevet som alt fra almindelige til henrivende og med uberørt og ædelt hjerte. Carl Nielsen ankom til Paris den 26. februar 1891. Han fik sine dage til at gå med spadsereture på boulevarderne, middage, diskussioner og masser af musik. Mandag den 2. marts 1891 var han til selskab hos Bendix. I dagbogen er der noteret "*Frøken*

Brodersen er egentlig meget kjøn. Kom hjem kl. 2".
Det fremgår, at han spiste middag med Brodersen igen dagen efter den 3. marts.

At Anne Marie gør stort indtryk på Carl fremgår af dagbogsnotatet den 15. marts, hvor Carl Nielsen blandt andet skrev: *"Om aftenen hos M sammen med Dohlmann og Brodersen. Senere alle tre sammen hos Brodersen og drak kaffe og røg cigaretter til kl. 3. Sov godt, men vaagnede med en underlig ubestemt følelse henad Morgenstunden. Marie Brodersen!"*

I dagbogsnotatet den følgende dag er forelskelsen ikke blevet mindre berusende. Den 16. marts: *"Kan ikke huske, hvad jeg har oplevet denne Dag uden det, at jeg om aftenen fandt hende for hvem jeg hele Tiden havde havt en hél skala af følelser og vi ville leve livet sammen, blive lykkelige og Intet skal faa mig til at tvivle mere."*

Den 17. marts skrev Anne Marie i hans dagbog:

*"Han gik forbi og så op
Han kom den vej Gederne havde
Gået om morgenen
Sybille!"*

Herefter går det slag i slag. Carl skrev ikke dagbog de næste 14 dage. Og da han skrev igen, er det kun for at sige, at fra nu af i hans dagbog er det et "vi".

Anne Maries version af deres første møde var noget mere afdæmpet og nøgtern: *"Nu traf jeg sammen med en dansk musiker, som jeg straks blev forelsket i. Og da han ogsaa syntes om mig, besluttede vi at gifte os med det samme og rejse videre til Italien paa Bryl-*

lupsrejse. Jeg skrev hjem til mine forældre og fortalte dem om den glædelige Nyhed. Men jeg fik omgaaende Brev, om jeg straks vilde komme hjem. Men hvis vi brugte Penge til at rejse hjem og blive viet, var vore Stipendier ikke store nok til, at vi kunde komme til Italien. Og vi var derfor ulydige og fulgte vore egne hoveder."

Allerede den 10. april holdt de bryllupsgilde i Paris og tog derefter videre til Italien. Den 10. maj i Firenze giftede de sig efter engelsk ritual i Church of St. Mark. Da var papirerne nemlig i orden og kommet til Italien fra Danmark. De vendte tilbage til Danmark den 1. juli 1891 og boede den første tid ved Knippelsbro i København bag Børsen, men flyttede i oktober 1891 ind i en kvistlejlighed i Nyhavn 5.

Som vi også får et glimt af i hendes egne erindringer fra denne tid, så var Anne Maries forældre ikke ovenud begejstrede for denne udvikling på hendes studierejse. De syntes, det var forhastet, at hun giftede sig under sin stand med en musiker med en ringe indtægt og uden først at have præsenteret ham for dem. Dog sendte faderen alligevel også sine hjerteligste lykønskninger med telegrammet til dem. Parret brugte da også den første tid tilbage i Danmark til at besøge deres respektive forældre.

Det med økonomien berørte Anne Marie ligeledes i hendes erindringer, hvor hun skrev: *"Og da vi kom hjem fra vor Rejse, blev hverdagen heller ikke alt for lystelig."* Hvorefter hun beskrev både deres boforhold og det faktum, at de end ikke havde råd til en barnevogn til de børn, der kom hurtigt. Deres første datter

Irmelin Johanne Nielsen blev født den 9. december 1891. Der skal ikke meget hovedregning til at fastslå, at det er gået meget stærkt for de to stormende forelskede kunstnere. De første år af deres ægteskab blev der kæmpet med en stram økonomi, karrierer, der skulle indpasses i et familieliv, der hurtigt gik fra to til fem. Datteren Anne Marie blev født den 4. marts 1893 og sønnen Hans Børge kom til den 5. september 1895.

Det må have været nogle benhårde, stramme og ikke særlig morsomme år. Men det er også her, man kan se et glimt af, at ægteparret Anne Marie og Carl ikke var af en hvilken som helst støbning. På trods af det pres, der var lagt på dem med tre børn i rap og en usammenhængende økonomi, blev de ved med at holde fast i karriere og et liv som skabende kunstnere. Der findes beskrivelser af, at Carl komponerede med børnene omkring sig, ligesom Anne Marie brugte sine børn og sin familie i skabelsen af sine værker.

Et eksempel er statuen *Bacchusbarn med druer*. Den blev lavet i 1898, og det var Hans Børge, der stod model. Det siges, at barnepigen, Madam Jensen, kildede ham for at få den rette stemning i modellen. *Bacchusbarn med druer* kom først til Kolding i 1933, men den var færdig modelleret i slutningen af 1800-tallet, den findes også i Aalborg og hos en privat i Tyskland. Dog er disse ikke springvand som den i Kolding. Den blev desuden udstillet på den frie kunstudstilling i 1898 i en gipsafstøbning.

I forbindelse med at Kolding Kommune ønskede at købe springvandet, søgte man Ny Carlsberg Fonden og fik afslag. Kommunen besluttede dog alligevel at købe figuren, og beløbet blev afholdt af "*den tilstedeværende rest af teaterfonden samt af rådhusets udsmykningsfond*". De betalte 4.000 kroner for den, hvilket i dag svarer til 152.000 kroner. Anne Marie sagde selv til Kolding Folkeblad ved afsløringen i 1933, at den var tænkt som en opposition mod dårligt humør. Den var ikke oprindeligt tænkt som et springvand, men hun syntes, at det var en god idé. Hun brugte modellen fra sneglehåndtagene på bronzedøren i Ribe Domkirke til dette. Hun var i det hele taget dygtig til at genbruge modeller fra andre opgaver. Så næste gang, du er i Ribe, så se om du kan få øje på sneglene.

Det synes umiddelbart som om, at hun fik mange penge for sine figurer. Ud fra dagbogsnotater og breve er det dog tydeligt, at netop penge var en af de helt store udfordringer og diskussionspunkter, der gennemsyrede ægteparrets første år. Da hun først begyndte at tjene penge var hun god til det, men hun var ikke god til at balancere dem. Der er flere eksempler på, hvordan hun holdt øje med sine indtægter, men ikke sine udgifter. I modsætning til Carl, der bekymrede sig om deres økonomi og vendte hver en mønt, tog Anne Marie lidt mere løst på det. Det er interessant her at bemærke, at de havde fællesøkonomi, hvortil de begge bidrog, på trods af at hun faktisk havde lov til at have egen konto.

På mange måder var Carl og Anne Marie – eller blot

Marie, som han kaldte hende, et meget moderne ægtepar. Med fællesøkonomi, små børn, og hårdt arbejdende for at få en karriere indenfor hver deres felt. Når man dykker ned i deres familieliv, hvilket er muligt igennem de mange bevarede breve og dagbogsnotater, får man associationer til et parforhold, som det er i dag. Med de op- og nedture livet byder på.

Kvindernes Eg, kompromisløshed og Kvindelige Kunstneres Sammenslutning

Kvindernes Eg i Kolding blev plantet af kvinder fra Dansk Kvindesamfunds Koldingkreds i 1915 for at markere kvinders stemmeret. Og man kan med rette spørge sig selv, hvad denne har med Anne Marie Carl-Nielsen at gøre. Udover at Anne Marie var brudt fri af omgivelsernes forventning til hende, og hun på denne måde banede vejen for flere kvinder i kunsten, var hun også med i stiftelsen af Kvindelige Kunstneres Samfund i 1916. Hun var måske ikke så direkte politisk aktiv eller i front, men hun tillod, at hendes navn, brand og netværk blev brugt i arbejdet for kvinders rettigheder – særligt kunstnere. Og så var hele hendes levemåde og tilgang til sit virke en slags 'banen en ny vej' for kvinder generelt.

Derudover var hun en kvinde, der ville og kunne selv. Det viste sig især i hendes målrettethed i sin kunst, men også i hendes privatliv. Hun var som kvinde, mor og kunstner på mange måder kompromisløs. Hun var kompromisløs i sin formgivning og brugte megen tid på at få den givne model rigtig. Dette gik til tider ud over familien; blandt andet da den hest

Dansk Kvindesamfund på besøg ved Kvindernes Eg ved Koldinghus omkring 1950.

Foto: Peter Thastum / Kolding Stadsarkiv.

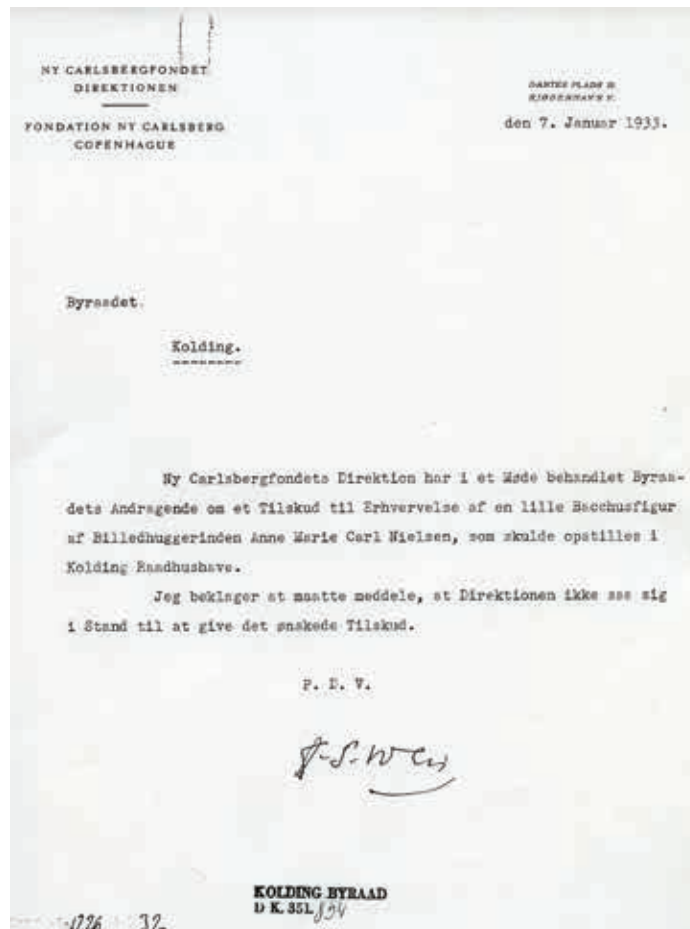
hun brugte til hendes berømte Rytterstatue, var i Tyskland, og hun havde svært ved at få den rigtig og derfor blev ved med at udskyde sin hjemrejse. Et andet eksempel er, da hun med vilje gav faderens kalvelus for at få det rigtige udseende og formudtryk på en kalv, der klør sig. Hendes kalve blev i øvrigt noget af det, der berømmede hende. Og de blev faderens vendepunkt i forhold til anerkendelsen af hendes kunst, da hun fik 700 kroner for en bronzekalv, svarerende til 48.000 kroner i dag. Det var mere end hvad faderen fik for sine kalve, som han sagde.

Når hun var væk fra Carl og børnene, blev børnene passet forskellige steder hos forskellige familier, indtil de fik råd til en fast barnepige og husholderske, der muliggjorde, at hjemmet kunne være en stabil base for børnene.

Netop det med den stabile base for børnene er væsentlig for Carl, som han selv skrev i en brevveksling: *"I det hele taget må jeg sige, at det vækker både min og alle menneskers forundring at en moder virkelig kan være 6-7 uger borte fra et årgammelt barn og overlade det til en pige."*

Men det gjorde hun. Det skal dog siges, at de i 1903 begge var væk fra deres børn i seks måneder, hvor de så at sige 'netværkede' sig ned gennem Europa, fordi Anne Marie havde fået Det Anckerske Legats rejsestipendium, mens Carl Nielsen var begyndt at tjene penge på sine kompositioner.

Oppe på Koldinghus står den første skulptur af Anne

Afslaget fra Ny Carlsbergfondets Direktion til Kolding kommune i forbindelse med købet af den lille Bacchusfigur af Anne Marie Carl-Nielsen.

Marie, som Kolding Kommune købte af hende. Der har som nævnt ovenover været kunst af Anne Marie, som Kolding Kommune modtog langt tidligere, men det var enten indkøbt af andre eller foræret, og altså ikke noget kommunen selv havde betalt for. Busten blev bestilt i 1917 og blev afsløret i 1922. Det var altså først som næsten 60-årig, at hun fik officiel an-

erkendelse i sin hjemkommune. Ligesom med sine dyreskulpturer krævede en sådan buste et stort arbejde og godt kendskab til manden. Det er muligt, at de to kendte hinanden. Friis er en af grundlæggerne af Museet på Koldinghus. Han var tandlæge i Kolding fra 1872 og var med til opstarten af museet i 1890'erne. Han var museets leder og formand frem til sin død i 1924.

At Anne Marie var en kvinde, der lod sig opluge, og at det havde sine omkostninger på hjemmefronten fremgår tydeligt af et brev fra Carl Nielsen: *“Gid vi dog en gang kunne komme til et roligt arbejdsomt og fremadskridende samliv. Men jeg er bange at det aldrig nås. Du vil være en stærk mand, ja helst overgaa de stærkeste mænd. Dit arbejde og din stræben er så forceret, hæsblæsende og ude over al ro og sundhed og jeg må sige dig at jeg ofte er bange for at du skal gå i stykker. Kunde jeg dog få dig råbt tilbage til menneskelige sunde omgivelser min egen ven. Jeg holder jo af dig. Er det dig intet? Men jeg holder satan brands-tagemig så meget af dig og du må tænke over hvad jeg siger.”*

Der er ingen tvivl om, at det indblik brevene udvekslet mellem de to ægtefolk giver os, er et interessant perspektiv på det samspil, som der er i et 'powerpar', hvor begge parter kompromisløst og med vold og magt kaster sig ud i deres karrierer: Koste hvad det ville. Man er dog ikke et sekund i tvivl om den store kærlighed og lidenskab, der var imellem de to. Jeg tænker ved mig selv, at man ikke kan tage så meget på vej og være en skabende kunstner uden at

have den lidenskab i sig, som også gør, at bølgerne må gå højt. Der kom dog en alvorlig krise i ægteskabet, da Carl indrømmede utroskab. Det ramte Anne Marie utrolig hårdt, og krisen afspejlede sig i hendes arbejde. Rytterstatuen, som hun var i gang med på dette tidspunkt, kunne hun ikke få færdig til tiden. Hendes ellers utrættelige arbejdsevne var blevet alvorligt stækket. Udover det plagede både hende og Carl, at deres ægteskab var i krise, så sled det på børnene og selvfølgelig også deres store netværk. Men det blev også en krise for hende, at hun ikke kunne adskille sig fra Carl, fordi hun havde taget *“Carl-Nielsen”* som efternavn.

Byparken, Uffe hin Spage

Uffe kom til Kolding i 1947. Det var døtrene, der forvaltede salget. Der er flere sjove historier omkring Uffe. Lad os tage tilblivelsen først: Han blev ikke modelleret efter én mand, men efter to (muligvis tre). Den perfekte overkrop sad på én mand, mens de perfekte ben sad på en anden. Anne Marie havde en stor interesse for sportsfolk og sad og overværede sportskampe, mens hun modellerede små figurer. Nogle var af den formening, at det var en enkelt mand, men det stemte ikke overens med en historie, som var blevet fortalt på museet. Der var historien, at Anne Marie havde fundet de perfekte ben på en garder, som hun forfulgte gennem Københavns garder på cykel. Det var gardereren, højdespringeren og endda gymnasielektor i Kolding Hell Hansen. Overkroppen var diskoskasteren Moesgård. Man må sige, at hun har haft et godt blik for kroppens opbygning! Ansigtet menes dog at være Carl Nielsens. Hvis man

Skulpturen *Uffe* kom til Kolding i 1947.
Foto: Vibeke Jerichau / privateje.

ser nederst og bagerst på soklen, hæfter man sig ved hendes signatur, da hun har underskrevet sig: "AMCN f. Brodersen". Under krisen i ægteskabet var Anne Marie ked af sit navn, hvilket hun gav udtryk for i et brev til Carl:

"19. august 1919

Kjære Carl.

....jeg har kun en Bøn [...] Lad mig få min Frihed igen; [...] Desværre kan jeg ikke skifte navn, skjønt jeg inderligt ønskede det. Det Navn har jeg været stolt af, og som jeg efter bedste Evne har været med til at bygge op, piner mig nu, men der er vel ikke noget at gjøre ved det nu, da det hænger for meget sammen med min Virksomhed vil ingen kjende mine Arbejder under et andet Navn.

[...] Din Marie som er bedrøvet ved at skrive og ved at høre din Stemme i gaar."

Hendes brand var hendes navn, og det pinte hende, at hun blev nødt til at bruge det, da ingen ellers ville kende hende. Men her og faktisk også i Kristkirken står også Brodersen anført. Så hun prøvede måske at 're-brande' sig selv. Krisen i ægteskabet varede fra 1915-1922, men de havde hele tiden kontakt og berøringsflader. De var separeret fra 1919-1922. I sommeren 1922 viste det sig, at Carl var syg, og hun tog ham til nåde, og separationen blev ophævet.

Anne Marie for eftertiden

Hun stod i eftertiden i skyggen af sin mand også indsamlingsmæssigt, hvilket er tankevækkende, da man, når man læser deres breve og andre skriftlige notater, må se dem som ligestillede. Sammen var de

stærke, deres passion og lidenskab har haft en evig tændt ild i deres ægteskab. De har understøttet og løftet hinanden og deres kunst. Ser man på deres ægteskab i de tidlige år, forestiller jeg mig Carl som en hjemmegående husfader, særligt når Anne Maries studier og modelleringer trak ud.

De levede på mange måder et hårdt liv begge to med op- og nedture, som der hører sig til i et langt ægteskab. Interessant er det dog, at vi via deres livlige og ærlige brevveksling kan følge disse op- og nedture. Jeg kan ikke lade være med at spekulere på, hvem vi om 100 år ser som nutidens 'powerpar', og om vi overhovedet kan fortælle en sådan historie igen. Vores kommunikation er lagt på andre platforme, og mon ikke også at tiden er en anden, mange bliver skilt, og man opgiver måske. Ligesom Carl og Anne Marie først opgav, men så alligevel ikke. På trods af det svigt, Anne Marie må have følt, så var kærligheden dog for stor, som det fremgår af dette brev:

"13. marts 1922

Kjære Carl

[...] jeg har været stærkt berørt af Din tilsyneladende Udholdenhed i Dit Ønske at det skulde blive godt i mellem os, og af Din Forståelse og Hjælpsomhed, men hvad så mer. [...] Du er for feig og magelig til at være sandru, og det var det Eneste der kunde rejse os begge. [...] Du ved selv Du er en Charmeur – det vejer meget for Yderverdenen, men indad til mod dine Nærmeste slår det Bagslag i Længden. Hav det godt arbejd godt nu må vi se at komme gennem Livet uden at være Vrag.

Din M"

Datteren Anne Marie Telmányi beskrev deres krise således: "Alt var i uro – også forholdene i hjemmet. Man har kunnet læse her, at moder ofte var væk og fader ladt alene med mange problemer, men han ønskede hele tiden trods sit savn, at forstå moder og satte hendes arbejde højt. For en så levende og sammensat natur som min fader var det svært at være ene. Mange kom og ville have hans tid, også andre ville have mere, ja meget af hans væsen... Og så skete der forviklinger... båndet skælvede, men brast ikke."

Anne Marie er en interessant skikkelse i kvinde-kunstpolitisk henseende. Selv om både hun og Carl formåede at bruge deres evner og netværk til fordel for deres karrierer, blev det på bekostning af børn og familieliv. Begges karrierer var krævende både i forhold til tid og penge. Deres livssyn var vitalistisk; sund sjæl i et sundt legeme, kreativt og med en drivkraft for, at deres karrierer og familie skulle forenes. Deres ideal var et ligestillet parforhold. Anne Marie brød med århundreders traditioner for kvindeliv og satte nye standarder for ægteskabeligt samliv.

Referencer

- Aaboer, A.M . m. fl. 2004. *Folkeskolen i Kolding fra 1814 til i dag*. Kolding Stadsarkiv 2004
- Jenvold, B. (red) 1995. Anne Marie Carl-Nielsen. Museet på Koldinghus 1995
- Jenvold, B. og T. Jørgensen 1995. Anne Marie Carl-Nielsens kunst på Koldingegnen. *Koldingbogen 1996*, p. 5-19
- Christiansen, A. 2013. *Anne Marie Carl-Nielsen født*

- Brodersen*. Odense Bys Museer 2013
- Nielsen, C. 1983. *Dagbøger og brevveksling med Anne Marie Carl-Nielsen Bind 1.. Udgivet i udvalg og med kommentarer af Torben Schousboe*. Gyldendal
- Nielsen, K. 1988. Anne Marie Carl-Nielsen. *Sdr. Stenderup Lokalthistoriske Arkiv 1988*, p. 41-48
- Siersted, T. 1892. *Kolding Kommunale Skoler. 1792-1892. Et Bidrag til Almueskolevæsenets historie*. Kolding. Chr. Hansens Forlad. Sjødt & Weiss' Borgtrykkeri 1892
- Telmányi, A.M. 1965. *Mit barndomshjem. Erindringer om Anne Marie og Carl Nielsen skrevet af deres datter*. Thaning og Appel 1965
- Telmányi, A.M. 1979. Anne Marie Carl-Nielsen. Udgivet af Anne Marie Temányi med støtte af Carl Nielsen og Anne Marie Carl-Nielsen Fond, Gyldendal, København 1979
- Thøgersen, M.L. (red) 2002. *Historier i landskabet. Kulturmiljøer i Vejle Amt*. Udgivet af Kulturmiljørådet i Vejle Amt